

Gustavus Vassa, afrikanen: En slavs berättelse

Olaudah Equiano

Det första en svensk läsare, i synnerhet en ung sådan, frågar sig är varför i hela friden denna afrikan heter Gustav Vasa. Själv berättar han på sida 50 i boken att det var löjtnant Michael Henry Pascal som gav honom det namnet. Det var inte ovanligt, snarare brukligt att slavägare gav sina slavar namn som de själva hade det lättare för. Men varför namnet på en gammal svensk konung? Något svar på det ger inte författaren själv och forskningen har inte heller kommit fram till något. En teori är dock att Pascal kanske hade sett en populär opera som romantiserade den svenska kungen och spelades under 1700-talet. Hur som helst fastnade namnet och Olaudah Equiano levde med det under resten av sitt liv. Emellertid så står hans riktiga namn först på originalutgåvan från 1789, varför man kan ifrågasätta den svenska titeln. Och jag väljer i det följande att använda hans födelsenamn, vilket all forskning och kritik också gör.

Detta är en självbiografi, varför det inte finns någon anledning att här berätta om hans liv. Viktiga data kan dock nämnas. Han föddes cirka 1745 i en Igbo (Ibo) by i dagens Nigeria. Emellertid är det fakta som numera bestrids. Man menar att han kan ha fabricerat skildringen om sin uppväxt i Västafrika och resan över Atlanten från berättelser han lyssnat till bland andra slavar. Och i ett dokument inför en resa till Arktis så finns han registrerad som född i Carolina, USA. En teori är alltså att det är där han föddes. När man läser boken så gör det förmodligen inte något om skildringen från Afrika är sann eller inte, den är hursomhelst trovärdig.

När han är elva år kidnappas han tillsammans med sin syster och hamnar till slut på ett slavskepp till Amerika. 1754 säljs han till Michael Pascal och kom att tjäna honom till sjöss under flera år, bland annat under det sju-åriga kriget med Frankrike, där han var med i flera marina slag. Efteråt vägrades han betalning och såldes vidare till en annan kapten och hamnade i Montserrat i Västindien. Där lyckades han tjäna ihop de £40 som krävdes för att köpa sig fri. 1766 seglade han som fri man till England som därefter blev hans hem, även om han kom att resa mycket över hela världen, vilket den bifogade kartan visar på. Han lät döpa sig 1773, ett för honom mycket viktigt steg, i synnerhet i hans kamp emot slaveriet. Equiano blev också en av de främsta abolitionerna i England, de som kämpade för avskaffandet av slaveriet. Han föreläste och reste mycket under hela sitt liv. Bland annat var han med på en expedition mot Nordpolen när man sökte finna en sjöväg till Indien den vägen.

1789 kom så *Gustavus Vassa, afrikanen* ut och den blev en omedelbar framgång och såg flera utgåvor under Equianos liv. Den gjorde honom till och med förmögen. När han dog ärvde hans hustru £950 efter sin make. En summa som idag motsvarar en dryg miljon i svenska kronor. 7 april 1792 gifte han sig med Susannah Cullen och tillsammans fick de två döttrar. Equianos död finns registrerad i London 1797, men man vet inte var han finns begravd.

Den självklara ingången till *Gustavus Vassa, afrikanen* är att läsa den som en slavberättelse.¹ Det är en av flera som publicerades under sena 1700-talet och början av 1800. Som del av denna genretadition skulle man kunna läsa flera, även om de kan vara knepiga att få tag på och sällan, eller aldrig är översatta till svenska. Emellertid är det gärna i ett projekt tillsammans med historieundervisningen om slavtiden som Equianos bok passar bäst.

Detta gäller också färden över Atlanten, ”The Middle Passage” som den kallas på engelska. Det är den triangulära handelsrutten mellan Europa, Afrika och Amerika som kallas så. Det handlar om fartyg lastade med tillverkade varor som reste till Västafrika, varifrån de for över till Amerika fullastade med slavar och sedan tillbaka till Europa med råmaterial och guld. Att undersöka denna handel, the Middle Passage borde vara ett lockande projekt för elever och studenter när man läser Equianos bok.²

Tillsammans med Phillis Wheatley (1753-1784), slav hos Wheatleyfamiljen i Boston och hyllad poet, räknas Equiano som en av de första afrikanska (om han nu kommer därifrån?) författarna som skrev på europeiska språk. Båda ses i litteraturhistorier över Afrikas litteratur som föregångare, eller kanske i Wheatleys fall främst vad gäller den Afroamerikanska litteraturen. Forskningen kring dem förs främst av afrikanska forskare vid amerikanska universitet. Att läsa *Gustavus Vassa, Afrikanen* ur detta litteraturhistoriska perspektiv är visserligen görligt, men kräver en hel del av både lärare och elever.

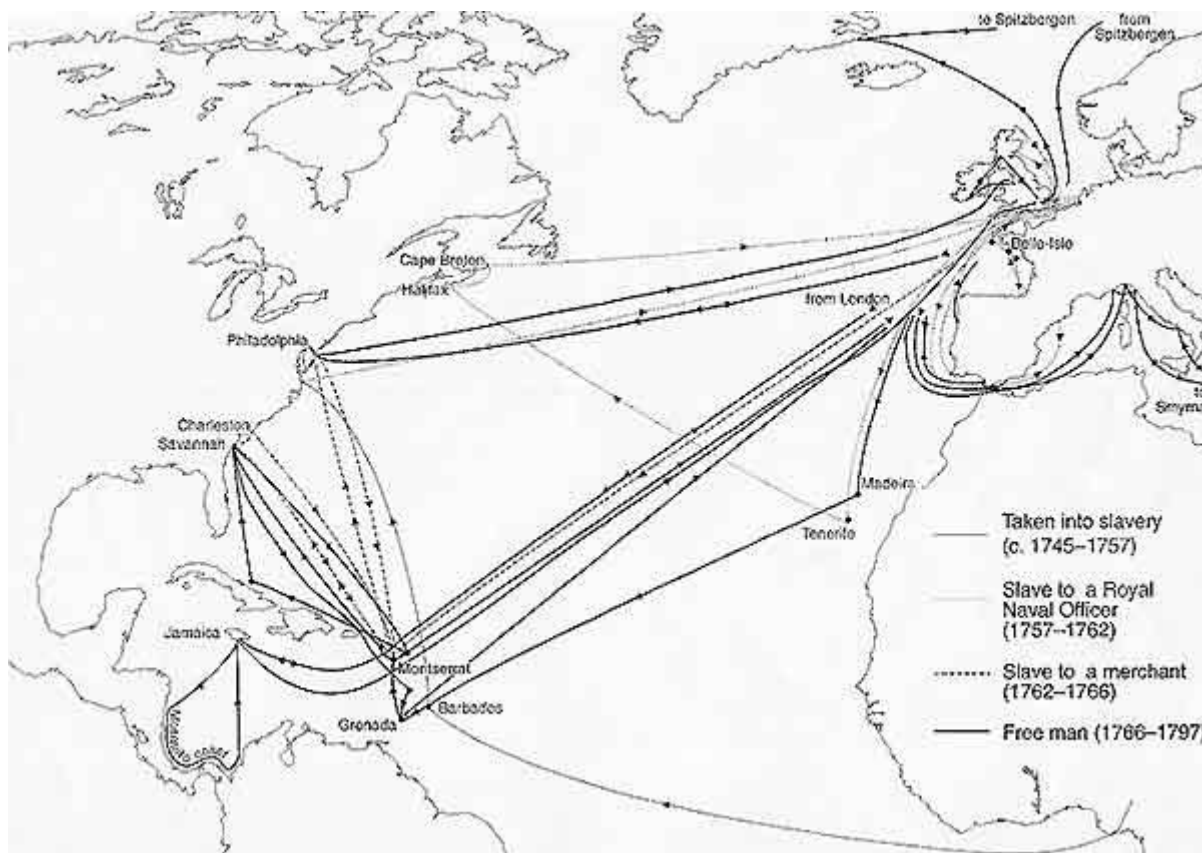
Ola Larsmo nämner i sitt förord även en annan möjlig ingång, som bör appellera till elever: att läsa den som en äventyrsroman. Han jämför den med *Robinson Crusoe* och Robert Louis Stevensons äventyrsromaner. Och det är klart att *Gustavus Vassa, afrikanen* delvis också placerar sig i denna tradition av exotiska äventyrsskildringar som var ofantligt populära, både fiktiva och mer faktiska reseminnen under 1700-talet. Så att presentera den som en äventyrsroman kan vara ett snillrikt knep inför en svårflörtad klass. Själv tror jag att det skulle vara intressant att låta en klass läsa flera exotiska äventyrsskildringar från denna tid, och då också Equianos bok och sedan diskutera dem tillsammans. Med tanke på alla hans resor måste han ha varit en av tidens mest beresta människor.

Som en del i en kolonial litteratur är den givetvis också möjlig att läsa. Eller kanske snarare antikolonial. Dock var Equiano aldrig emot kolonialismen, utan det är slaveriets grymheter han protesterar och kämpar emot. Han kom själv att som föreståndare för en plantage i nuvarande Nicaragua anställa slavar, men lär ha behandlat dem väl. Så det är snarare som koloniallitteratur man kan läsa boken – om man så vill.

Som en del i kampen emot slaveriet under sena 1700-talet gör den sig bäst. Här finns mycket att borra ner sig i. Och det kan man göra tillsammans med filmen *Amazing Grace* från 2006. Den skildrar just kampen mot slaveriet i Storbritannien och den senegalesiske sångaren Youssou N'Dour spelar Equiano. BBC har också gjort en film om just Equiano: *A Son of Africa*, från 1996. Det är en dokumentärfilm med intervjuer av forskare tillsammans med dramatiserade sekvenser och arkivbilder. 30 minuter lång, så den fungerar väl i klassrumssituationen och man vänder sig till BBC för att köpa den. År 2007 gjordes ännu en dokumentär film för TV om Equiano: *The Extraordinary Equiano*. Den är på en timme och lär gå att ladda ner.³

Är man ännu mer intresserad finns det ett Equanosällskap: The Equiano Society.

Leif Lorentzon

Kartan finns på: www.brycchancarey.com/equiano/map1.htm

¹ Den bästa utgåvan av *The Interesting Narrative of the Life of Olaudah Equiano or Gustavus Vass, the African*, som romanen hette när den kom ut 1789, är The Norton Critical Edition, red. Werner Sollors, 2001. Här finns en kritiskt granskad fullständig text av boken, som kontextualiseras övertygande. Som vanligt i denna eminenta serie finns det flera viktiga essäer och man får en god blick över forskningen och bokens betydelse.

² Det finns givetvis mycket skrivet om Middle Passage, främst forskning. För elever i gymnasiet kan det räcka med det de hittar på internet. På svenska lär de inte finna något. Men det finns även fiktion och här kan jag rekommendera Charles Johnsons roman *Middle Passage* från 1990, som tilldelades National Book Award 1990 för bästa roman i USA. V. S. Naipauls *The Middle Passage*, från 1962 handlar främst om hans egna upplevelser av kolonialismens rester i Västindien.

³ Mer info på: <http://equiano.soham.org.uk/extraordinary-equiano.htm>